

Eski Doğubayazıt Hükümet Konağı, Kazı-Proje ve Uygulaması Hakkında Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Şahabettin ÖZTÜRK

*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon ABD Başkanlığı Tuşba/VAN
sahozturk13@gmail.com*

ÖZET

İshak Paşa Sarayı'nın batı yamacında kurulu eski Doğubayazıt kenti, 1940'lı yıllardan sonra, günümüz düz ovadaki yerleşim alanına taşınarak, batıya doğru hızla büyümeye devam etmiştir. 1955 yılından sonra İshak Paşa Sarayı'nın batı yamacındaki eski şehirde, yaşam sona ermiş, bölge Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından arkeolojik sit alanı olarak, tescil etmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan üç yıl sonra, 1926 yılında Doğubayazıt İl Hükümet Konağı mahalli ustalar tarafından inşa edilmiştir. Doğubayazıt'ta son yıllarda tarihi alanda birçok kurum ve kuruluş tarafından kültürel yapılara yönelik onarım ve çevre düzenleme çalışmaları yapılmaktadır. Hükümet Konağı tamamıyla toprak altında olduğu için, bugüne kadar hakkında herhangi bir araştırma ya da bilimsel bir incelenme yapılmamıştır.

Hükümet Konağı'nın koruma projesi, 2015 yılında Ağrı Valiliği ve Doğubayazıt Kaymakamlığı tarafından başlatılmıştır. Yapıya ait tüm mimari koruma proje ve raporlar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanlığı tarafından yapılarak, 2017 yılı içerisinde tamamlanmıştır.

Eski Hükümet Konağı'nın onarım ve uygulama çalışmaları 2017-18 yılları arasında tamamlanmış, çevre ve peyzaj düzenleme çalışmaları ise halen devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Doğubayazıt, Hükümet Konağı, Kerpiç Duvar, Düz Toprak Dam.

A Study on Old Doğubayazıt Government Office's Excavation Work

Dr. Şahabettin ÖZTÜRK, Lecturer

*Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Director of Restoration Programme, Tuşba/Van, e-mail:
sahozturk13@gmail.com*

ABSTRACT

Old City of Doğubayazıt that was located at western hillside of the Ishak Pasha Palace has been growing rapidly towards west relocating to the current settlement area in the plateau since 1940s. The Old City at the western hillside of Ishak Pasha Palace was depopulated after 1955 and the area is registered as archaeological protected area by the Ministry of Culture and tourism.

Government Office for Doğubayazıt Province was built by local master builders in 1926. During recent years, many renovation and land use planning works have been done by various institutions and organizations in Doğubayazıt. Any survey or scientific study about the Government Office was not conducted so far because of its being underground entirely.

Protection Project of the Government Office has been started in 2015 by Ağrı Governorate and Doğubayazıt District Governorate. All architectural protection projects

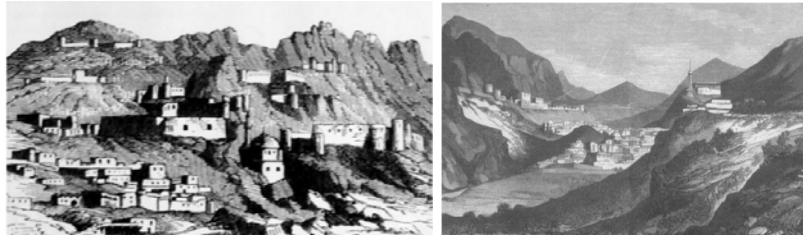
and raports have been done by Directorate of Restoration Programme in Van Yüzüncü Yıl University's, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture and completed in the year of 2017.

Restoration and Application projects of the Old Government Office are completed between the years 2017 and 2018 and its landscape and land use planning works have been continuing currently.

Keywords: Old Doğubayazıt, Government Office, Mud-brick Wall, Flat Soil Roof.

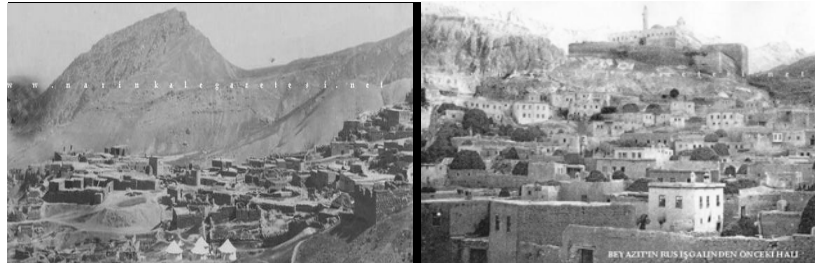
1.GİRİŞ

Ülkemizin en doğu sınırında yer alan Doğubayazıt, konumu ve stratejik yapısından dolayı, ilk çağlardan günümüze kadar birçok (Hurriler, Mitanniler, Urartular Medler, Persler, Roma, Arap, Moğol, Karakoyunlular, Akkoyunlular Safeviler...) uygarlık tarafından kullanılmıştır.

**Çizim-1,2: Eski Doğubayazıt Gravur Genel Görünüşü
(Ch. Texier 1842)**

Her uygarlık bölgeyi başta dini, olmak üzere, askeri ve sivil mimari yapılar ile donatmıştır. Uygarlıklara ait eserlerin günümüze kadar ulaşabilen mimari kalıntıları, yapım ve teknik özellikleri ile dönemin ekonomik, kültürel, mimari yapısı hakkında bilgi vermektedir.

**Fotoğraf-1: Eski Doğubayazıt
1881 Genel Görünüşü
(Narikale Gazetesi)**

**Fotoğraf-2: Eski Doğubayazıt
1920 Genel Görünüşü
(Ernest Chantre)**

Doğubayazıt, geçmişten bugüne kadar, Trabzon'dan başlayıp İran'a ulaşan; Trabzon-Erzurum-İran yolu üzerinde yer almıştır. İran'ın kuzeybatısından Ağrı Dağı çevresini dolaşarak, güney Kafkasya'dan Doğu Anadolu'ya gitmek isteyen ordular ya da bunun tam tersi yöne gitmek isteyenler için, başlıca kapı olması da Doğubayazıt'ın önemini arttırmıştır. Stratejik konumu açısından önemli bir kale durumunda olan Doğubayazıt, eskiden beri bir gümrük ve ticaret merkezi olmuştur (İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi, 1990, s.112).

Osmanlı döneminde Şorbulak olarak da anılan Bayazıt'ın adı, Ermeniler zamanında Karakilise olarak değiştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir sancak merkezi olan Doğubayazıt, yeni kurula Cumhuriyet'in ilk dört yılında vilayet olmuş, "Doğu" kelimesi 1 Mart 1934 tarihinde verilerek bundan böyle Doğubayazıt olarak adlandırılmıştır. 1927 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile vilayet merkezi Karaköse'ye (Ağrı) alınınca, Vali Ziya

Tekeli Karaköse'ye, Karaköse Kaymakamı Yusuf Ziya Bey de Beyazıt'a atanmıştır(Tutar, 2013, s.2). İshak Paşa Sarayı'nın batı yamacındaki alan üzerine kurulu olan şehir 1940'lı yıllardan sonra günümüzdeki düz ovaya yerleşerek, hızla batıya doğru büyümeye devam etmiştir (Çizim: 1,2; Fotoğraf:1-8).

Fotoğraf-3: Eski Doğubayazıt Şehri 1913 Genel Görünüşü (Faruk Gültekin)

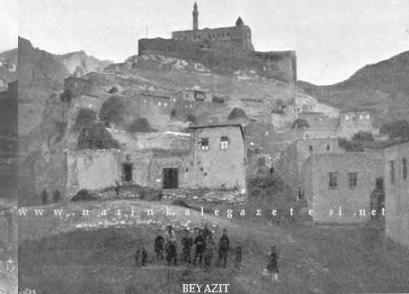

Fotoğraf-4: Eski Doğubayazıt Şehri 1928 Genel Görünüşü (Seyfettin Baydar)

İshak Paşa Sarayı'nın batı yamacındaki eski şehirdeki yaşam yavaş yavaş sona ermiştir. Buradaki her türden yapı kendi kaderine bırakılarak doğanın ve definecilerin olumsuz etkisi altında kalmıştır. Yapılar zemin seviyesine kadar inerek yok olmuşlar.

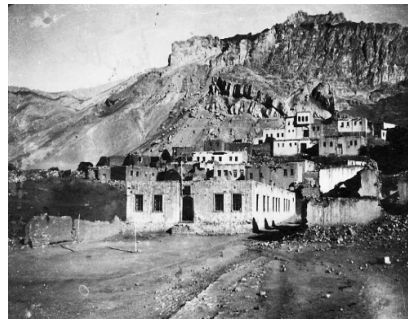
Fotoğraf-5:Eski Doğubayazıt

Fotoğraf-6:Eski Doğubayazıt Şehri 1928

Şehri Genel Görünüşü(Anonim) Genel Görünüşü(Narikale Gazetesi)

Ovaya taşınan Doğubayazıt şehri merkezinde 1954 yılında dönem mimari yapısına uygun iki katlı kırma çatı örtülü taştan kâgir yapı bir Hükümet Binası yeniden inşa edilmiştir. Yapının inşa çalışmaları imece usulü yöre halkının maddi desteği ile tamamlanarak 1959 yılında dönemin kaymakamı Nihat Oğuz Boz Bor (10 Şubat 1958-27 Temmuz 1960) tarafından açılışı yapılmıştır (Fotoğraf:9-11). 1990 yılına kadar faaliyette olan yapı tamamıyla yıkılarak yerine alışveriş merkezi yapılmıştır (Tunç ve Aydın, 134,135).

Fotoğraf-7,8: Eski Kenti Genel Görünüşleri (Anonim)

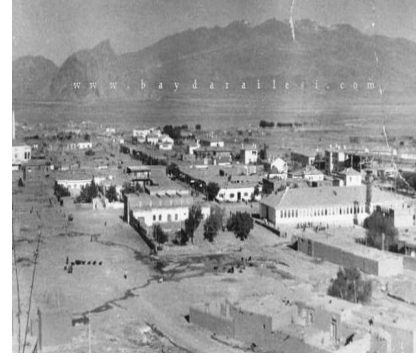
Son yıllarda Kültür Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Erzurum Bölge Müdürlüğü, Ağrı Valiliği, Doğubayazıt Kaymakamlığı tarafından kültürel yapılara yönelik birçok çalışma yapılarak, bölge kültür turizmine önemli kazanımlar sağlanmıştır. Bu kültürel yapılardan biri de bir kamu binası olan Eski Hükümet Konağı yapısıdır.

1-HÜKÜMET BİNASI 2-SANAT OKULU 3-KAYMAKAM LOJMANI 4-ELEKTRİK SANTRAL
BİNASI 5-JANDARMA KOMUTANLIK LOJMANI 6- ATATÜRK İLKOKULU 7- SUBAY LOJMANI
8- ASSUBAY GAZİNO 9- ZİRAAT BANKASI 10- ASKERİ HASTANE 11- JANDARMA KARAKOLU
12-PTT 13- AÇIK HAVA SINEMASI 14- BELEDİYE 15- ORTAOKUL 16- TEKEK

Fotoğraf-9: Günümüz Doğubayazıt

**Genel Görünüşü 1959
(Narikale Gazetesi)**

Fotoğraf-10: Günümüz

**Doğubayazıt
Genel Görünüşü 1964
(Ömer Baydar)**

Eski Hükümet Konağı'na ait tüm mimari koruma proje ve raporlar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü ve Teknokent A.Ş. tarafından Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı Öğretim Üyesi Dr. Şahabettin Öztürk tarafından yapılarak 2017 yılı içerisinde tamamlanmıştır.

Tarihi İshak Paşa Sarayı'nın batısındaki yamaç üzerinde kurulu eski Doğubayazıt kent merkezinde yer alan Hükümet Konağı'nın, Koruma Projesi 2015 yılında Ağrı Valiliği Doğubayazıt Kaymakamlığı tarafından başlatılmıştır.

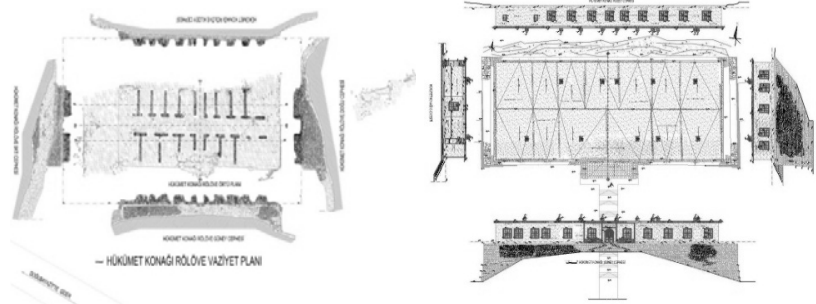

**Fotoğraf-11: Günümüz Eski Doğubayazıt Hükümet Konağı
Kuzeydoğu 1960 Genel Görünüşü (Narikale Gazetesi)**

2.KONUMU

Doğubayazıt merkez Çiftepınar Mahallesi, Pafta No; 29,30, Ada No; 67, Parsel No; 39 da yer alan eski Hükümet Konağı'nın mülkiyeti Maliye hazinesine aittir. Yapı, İshak Paşa Saray yolunun kuzeyindeki yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır (Çizim: 3,4).

1950 yılına kadar aktif olarak kullanılan Hükümet Konağı, Doğubayazıt şehir merkezinin İshak Paşa Sarayı'nın doğu yamacında, batıdaki düz ovaya taşınması ile Ortaçağ geleneğine göre inşa edilen şehirde yaşam son bulmuştur.

Çizim-3,4: Eski Doğubayazıt Hükümet Konağı Vaziyet Rölöve ve Rekonstrüksiyon Planı (Ş. Öztürk)

3.TARİHÇESİ

Eski Hükümet Konağı'nın inşasına ait kitabeye rastlanmamıştır. Hükümet Konağı tamamıyla toprak altında olduğu için, bugüne kadar hakkında herhangi kazı, araştırma ya da bilimsel bir incelenme yapılmamıştır.

Fotoğraf-12,13: Eski Hükümet Konağı Güney Cephe Görünüşleri 1928 (Anonim)

Yapının Cumhuriyetin kuruluşundan üç yıl sonra 1926 yılında Doğubayazıt İl Hükümet Konağı olarak mahalli ustalar tarafından inşa edildiği bilinmektedir. 1927 yılında Doğubayazıt'tın ilçe olması ile Hükümet Konağı diğer sivil, askeri ve dini mimari yapılar gibi kendi kaderine terk edilmiştir (Fotoğraf:12,13). 1926-1950 yılları arasında aktif olarak kullanılan kâgir olarak kerpiçten inşa edilen Hükümet Konağı son 65 yıl içerisinde doğanın olumsuz etkisi ve definecilerin yaptıkları kazılar sonucu temel seviyesine kadar tamamen yıkılmıştır (Öztürk, 2016: 23).

Hükümet Konağı, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul Müdürlüğü'nün 19.08.2009 tarih ve 1392 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır. 2014 yılında Ağrı Valiliği İl Özel İdaresi tarafından yapıya ait tüm projeler hazırlanmıştır. Hazırlanan projeler ve raporlar ilgili bölge kurul tarafından onaylanmıştır. Eski Hükümet Konağı'nın uygulama çalışmaları Doğubayazıt Kaymakamlığı tarafından 2017-18 yıllarında yapılarak tamamlanmıştır.

4.KAZI ÇALIŞMALARI

Hükümet Konağı'nın dış ve iç beden duvarları temel seviyesine kadar yıkık olduğundan mevcut mimari rölöve in-sitü proje çalışmaları yapılmıştır.

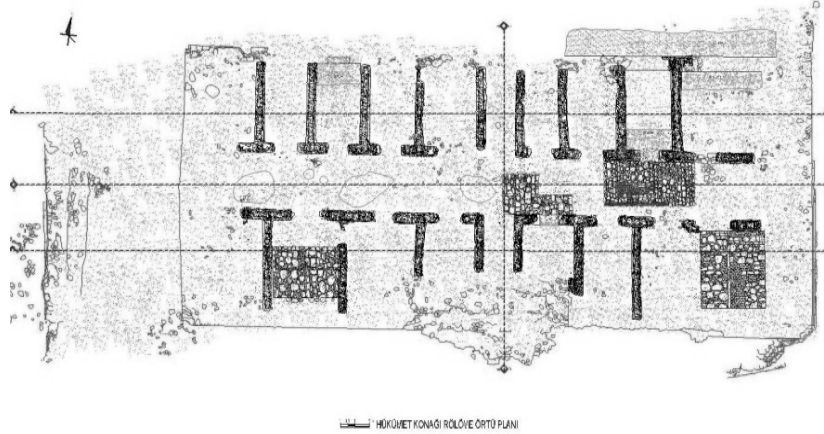
Van Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurul Müdürlüğü'nün 14.07.2015 tarih ve 979 sayılı alınan karar doğrultusunda, Kars Müze Müdürlüğü tarafından uzman iki arkeolog ve üç sanat tarihçisinin gözetim ve denetiminde kazı çalışmaları 18-22.04.2016 tarihleri arasında yapılmıştır. Kazı çalışmaları yapının değişik altı bölümünde yaklaşık 5.00x5.00 m. lokal sondaj açma şeklinde zemine ulaşıncaya kadar kazı yapılarak tamamlanmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda yapının temel duvarlarına ulaşılarak zemin kotu ve yapım malzemesi, iç mekân zemin kot seviyesi ve zemin kaplaması, kapı söveler kot ve malzemesi, iç ve dış duvar kalınlık ve malzeme yapısı, duvar iç ve dış yüzey sıva

özellikleri gibi... mimari restitüsyon proje hazırlamasında kullanılacak birçok mimari veri tespit edilmiştir. Ayrıca, amorf nitelikte çivi, ahşap parçası, mermi kovası gibi envanter niteliği olmayan verilere rastlanmıştır (Çizim:5; Fotoğraf:14-17).

Fotoğraf-14,15: Hükümet Konağı Sondaj Kazı Çalışma Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kazı çalışmalarında ortaya çıkan yeni mimari veriler ve müze kazı raporu ışığında yapıya ait rölöve, restitüsyon ve rekonstrüksiyon projesi müellif tarafından yeniden hazırlanmıştır. Hazırlanan projeler Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır (Kars Müzesi, 2016:1-3).

Çizim-5: Hükümet Konağı Kazı Sondaj Plan Rölövesi (Ş. Öztürk)

Kars Müze Müdürlüğü denetim ve gözetiminde yapılan sondaj lokal kazı çalışmasından sonra, yüklenici firma tarafından yapının iç ve dış beden duvarlarında yapılan temizlik ve araştırma kazı çalışmaları arkeologların denetiminde yapılmıştır.

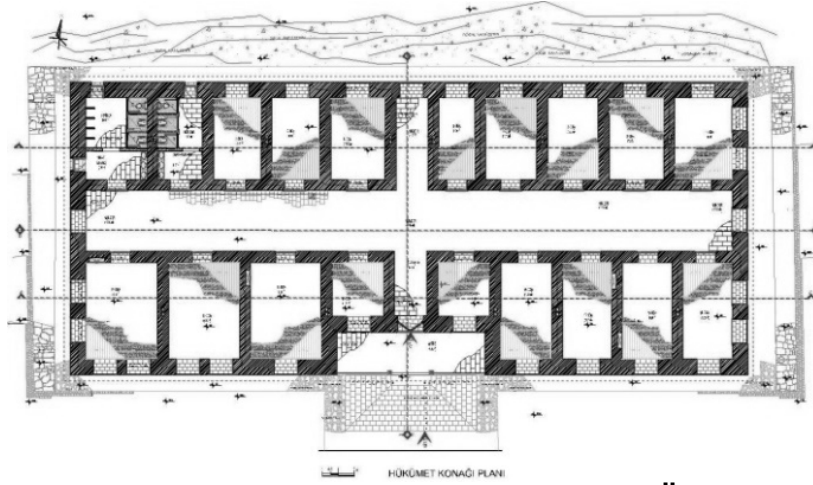
Fotoğraf-16,17: Hükümet Konağı Sondaj Kazı Çalışma Görünüşleri (Ş. Öztürk)

5.YAPININ İNCELENMESİ

5.1.Plan

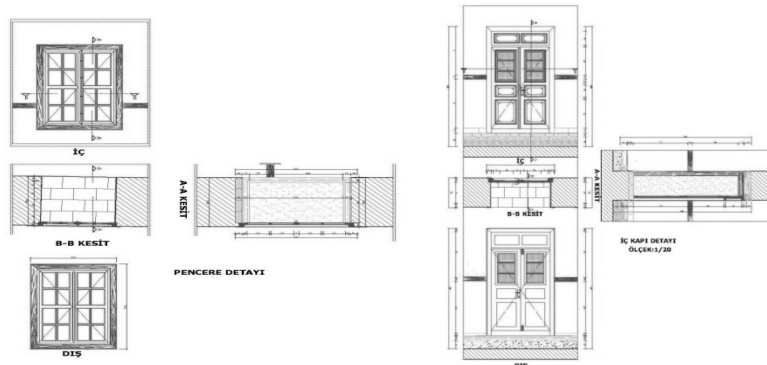
Doğubayazıt Hükümet Konağı, 18.60x42.96 m. ölçülerinde doğu-batı istikametinde oldukça engebeli bir arsada, tek katlı düz toprak dam örtülü olarak inşa edilmiştir. Yapının güney cephesinin ortasında yer alan yöresel siyah bazalt yonu taştan inşa edilmiş

üç kollu merdiven ile 2.66x9.40 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu antre bölümüne çıkılır. Antre ile giriş zemin kotu arasındaki kot farkı 10 adet merdiven rıhtı ile aşılmaktadır(Çizim: 6,10).

Çizim-6: Hükümet Konağı Planı (Ş. Öztürk)

Ana koridordan kuzey ve güneyindeki ayrı bağımsız mekânlara aynı mimari özelliklerdeki 1.25m. genişlikte çift kanatlı ahşap kapılar ile girilir. Ana koridorun kuzeydoğu köşesindeki 1. oda, 3.65x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir doğu beden duvarında ise iki, toplam üç aynı mimari özelliklere sahip pencere yer alır. 2. oda, 3.45x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere bulunur. 3. oda, 3.45x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere yer alır. 4. oda, 3.21x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere bulunur. 5. oda, 2.27x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere yer alır. 6. oda, 3.43x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere yer alır. 7. oda, 3.07x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere yer alır. 8. oda, 3.00x5.20 m. ölçülerindedir. Kuzey beden duvarı ortasında bir pencere bulunur(Çizim: 6-8).

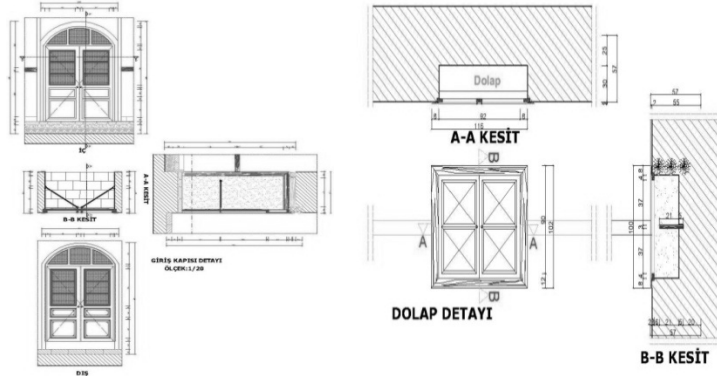

Çizim-7,8: Hükümet Konağı Pencere ve İç Kapı Detayları (Ş. Öztürk)

9. oda, 2.80x5.20 m. ölçülerinde olup kuzey beden duvarı 0.90 m. genişlikte bir pencere yer alır. Bu mekân içerisine üç adet bayan wc ve üç adet lavabo yerleştirilmiştir. 10. oda, 3.88x5.20 m. ölçülerinde olup, kuzey ve batı beden duvarına birer 0.90 m. genişlikte birer pencere yerleştirilmiştir. Bu mekân içerisine üç bay wc, beş pisuvar ve üç adet lavabo bulunur (Çizim: 6).

Ana koridorun, güneybatısında yer alan 11. oda, 4.55x6.15 m. ölçülerinde, batı ve güney beden duvarlarında ikişer, toplam dört adet aynı mimari özelliklere sahip pencereler ile odanın kuzeybatı köşesinde 0.30 m. derinlikte ve 1.00 m. genişlikte bir ahşap dolap nişi

vardır. 12. oda, 4.50x6.15 m. ölçülerindedir. Güney beden duvarında iki pencere bulunur. 13. oda, 4.45x6.15 m. ölçülerinde olup, güney beden duvarının ortasında 1.50 m. genişliğinde bir pencere yer alır. 14 ve 15. odalar, 3.25x3.45 m. ölçülerinde güney beden duvarının ortasında 1.50 m. genişliğinde bir pencere yer alır. 16. oda, 3.23x6.15 m. ölçülerindedir.

Çizim-9,10: Hükümet Konağı Giriş Kapı ve Dolap Nişi Detayları (Ş. Öztürk)

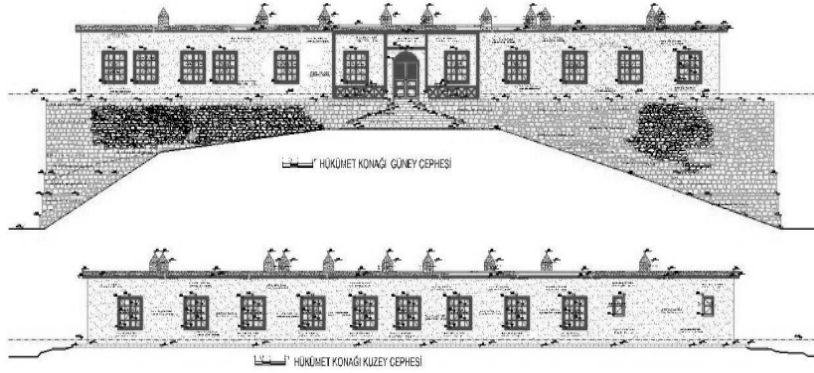
Güney beden duvarının ortasında 1.50 m. genişliğinde bir pencere bulunur (Çizim: 6). 17. oda, 3.19x6.15 m. ölçülerin olup, güney beden duvarının ortasında bir pencere ile kuzeydoğu köşesinde 0.30 m. derinlikte ve 1.00 m. genişlikte birer ahşap dolap nişi vardır. 18. oda, 3.13x6.15 m. ölçülerindedir. Güney beden duvarının ortasında bir pencere ile güneybatı köşesinde 0.30 m. derinlikte ve 1.00 m. genişlikte birer ahşap dolap nişi vardır. 19. oda, 3.13x6.15 m. ölçülerindedir. Güney beden duvarının ortasında bir, doğu beden duvarında ise iki olmak üzere toplam üç pencere bulunur (Çizim: 6,10).

Yapının çevresi bir metre genişliğinde kayrak sal taş kaplamalı teruvar ile çevrelenmektedir.

5.2.Cepheler

Hükümet Konağı'nın kuzey cephesinin dışındaki diğer cepheleri arazinin engebeli yapısına uygun bir biçimde şekillenmiştir. Güney cephesinin oturduğu sıralı moloz taş örgülü duvar köşelerde 7.30 m. yüksekliğinde 49.24 m. boyunda arsanın topoğrafik yapısına uygun bir şekilde biçimlenmiştir. Sıralı moloz taş örgülü duvar düşeyde üç kademe olarak 0.15 m. içerlek yukarıya doğru yükselmektedir (Çizim:11,12).

Taş duvarın ortasında yer alan üç kollu ortada sahanlıklı giriş merdiven platformu seviyesi taş duvarın bitişi, kerpiç duvarının başlangıcıdır. Giriş platformu 2.70 m. içerlek inşa edilmiş, doğu ve batısındaki ahşap korkuluklar dört adet düşey ahşap dikme ile desteklenmiştir. Çift kanatlı ahşap doğramalı kapının her iki yanına birer simetrik pencere yerleştirilmiştir. Güney cephesinin kerpiç duvarı 42.43 m. uzunluğunda ve 4.00 m. yüksekliğinde, 0.50 m. saçak ile düz toprak dama geçiş yapmaktadır. Cephede yer alan 11 adet pencere aynı mimari özellik ve aynı yatay aks ile cephedeki doluluk boşluk oranı, cephenin hareketlenmesinde önemli rol oynar. Cephedeki saçak giriş platformunda testere dişi formunda diğer alanlarda ise düz saçak şekilde tasarlanmıştır (Çizim:11,12).

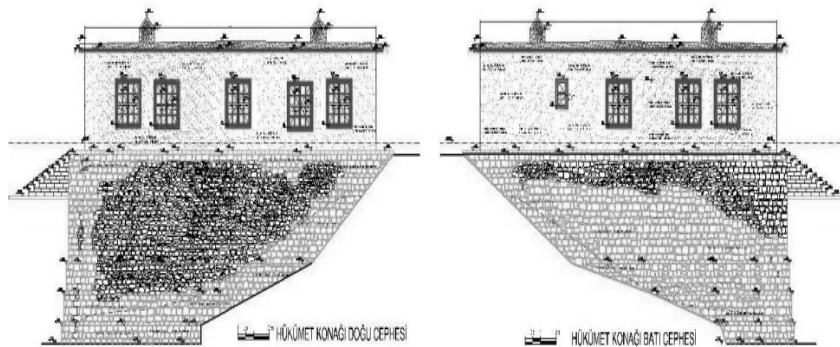

Çizim-11,12: Hükümet Konağı Güney ve Kuzey Cepheleri (Ş. Öztürk)

Kuzey cephesi tamamıyla kerpiçten inşa edilmiş, duvar 42.87 m. uzunluğunda ve 4.00 m. yüksekliğindedir. 0.50 m. düz saçak ile düz toprak dama geçiş yapmaktadır. Cephede yer alan dokuz adet büyük, iki adet küçük pencere aynı mimari özellikleri ve aynı yatay aks ile cephedeki doluluk boşluk oranı, cephenin hareketlenmesinde önemli rol oynar (Çizim:7,8)

Batı cephesi, güney köşesi 7.30 m. yüksekliğinde içeriye doğru üç kademeli sıralı moloz taş örgülü olarak inşa edilerek, kuzey köşesine arazinin topoğrafik eğimine bağlı yükselerek şekillenmiştir. Cephe 18.95 m. uzunluğunda ve 4.00 m. yüksekliğinde, 0.50 m. düz saçak ile düz toprak dama geçiş yapmaktadır. Cephede yer alan üç adet aynı mimari özellikteki büyük bir pencere ve adet küçük pencere aynı yatay aks ile cephedeki doluluk ve boşluk oranı, cephenin hareketlenmesinde önemli rol oynar (Çizim:13.14).

Batı cephesi, güney köşesi 7.30 m. yüksekliğinde içeriye doğru üç kademeli sıralı moloz taş örgülü olarak inşa edilmiş, kuzey köşesine arazinin topoğrafik eğimine bağlı olarak kuzeye doğru yükselerek şekillenmiştir. Cephe 18.95 m. uzunluğunda ve 4.00 m. yüksekliğinde, 0.50 m. düz saçak ile düz toprak dama geçiş yapmaktadır. Cephede yer alan üç adet aynı mimari özellikteki pencere ile bir adet küçük pencere aynı yatay akstadır. Cephedeki doluluk ve boşluk oranı ve güneyde yer alan giriş merdivenleri cephenin hareketlenmesinde rol alan önemli yapı elemanlarıdır (Çizim:13,14).

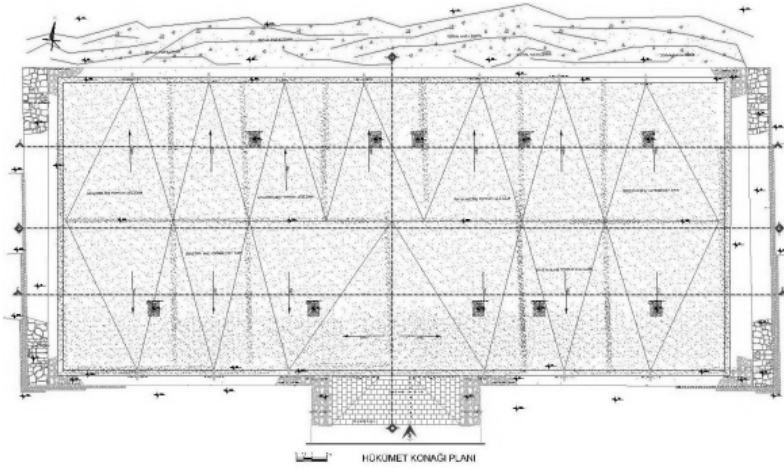
Çizim-13,14: Hükümet Konağı Doğu ve Batı Cepheleri (Ş. Öztürk)

Doğu cephesi, sıralı taş duvar bölümü, batı cephesi mimari özelliktedir. Cephe 18.60 m. uzunluğunda ve 4.00 m. yüksekliğinde, 0.50 m. düz saçak ile düz toprak dama geçiş yapmaktadır. Cephede yer alan dört adet aynı mimari özellikteki pencere aynı yatay aks ile cephedeki doluluk ve boşluk oranı ve güneydeki giriş merdiveni cephenin hareketlenmesinde rol oynar (Çizim:13.14).

5.3.Düz Toprak Dam

Doğubayazıt Hükümet Konağı, örtü sistemi geleneksel bölge sivil mimari örneklerinde olduğu gibi düz toprak dam olarak şekillenmiştir. Düz toprak dam, doğu batı istikametinde 19.29x43.66 m. ölçülerinde dikdörtgen formunda tasarlanmıştır (Çizim:15). Toprak dam dört yöndeki 0.50 m. genişliğinde düz saçak ile biçimlenmiştir. Kar ve yağmur sularını tahliye etmek için güney ve kuzey yönlerine doğru % 4 eğimli inşa edilmiş ve güney cepheye altı, kuzey cepheye doğru yedi olmak üzere toplam 13 adet ahşap çöten (*Şoratan*) yerleştirilmiştir (Çizim:15).

Düz toprak dam üzerinde 10 adet 0.70x1.00 ölçülerinde 1.00 m. yüksekliğinde sivri külahlı kerpiçten inşa edilmiş baca yer almaktadır. Toprak düz dama kuzey cephedeki ahşap portatif bir merdiven ile çıkılır (Çizim:15).

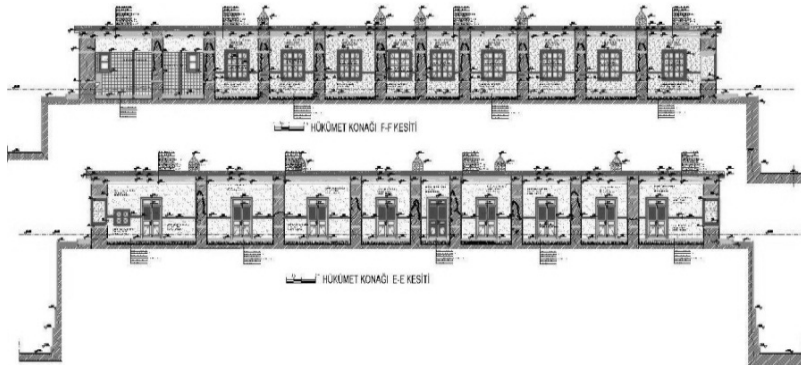
Çizim-15: Hükümet Konağı Toprak Düz Dam Planı (Ş. Öztürk)

5.4.Süsleme

Doğubayazıt Hükümet Konağı, son derece yalın bir şekilde inşa edilmiştir. Yapının iç ve dış mimari dokusunda dekoratif süsleme ya da bezeme kullanılmamıştır.

6.MALZEME VE YAPIM TEKNİĞİ

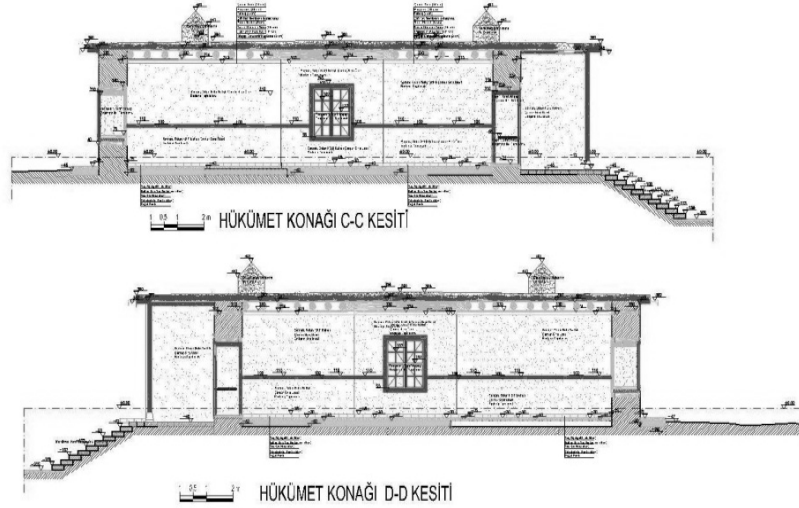
Eski Hükümet Konağı, moloz taşı, yonu taşı, ahşap, kayrak sal taşı, metal ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Eski Hükümet Konağı, yığma yapım tekniği inşa edilmiştir. Beden duvarlarının iki ayrı yapım tekniği kullanılmış; çevre beden duvarları zeminden itibaren moloz yığma dolgu taş tekniğinde inşa edilmiştir (Çizim:16,17).

Çizim-16,17: Hükümet Konağı F-F ve E-E Boy Kesitleri (Ş. Öztürk)

Moloz taş; yapının güney, doğu ve batı zemin duvar yapımında sıralı örgü şeklinde kullanılmıştır. Yonu taşı; yapının giriş merdiven rıht ve basamaklarında, giriş platformu zemin kaplamasında, kapı ve pencere iç bölümlerinde, ana koridor, bay ve bayan wc zemin kaplamasında kullanılmıştır.

Yapı beden duvarları ise daha sonra düz toprak dam seviyesine kadar geleneksel kerpiç örgü tekniği kullanılarak inşa edilmiştir. Moloz taş duvar kalınlığı arazinin eğimine göre değişmekle birlikte kerpiç beden duvar kalınlığı 1.00 m, iç bölme duvarları ise 0.70 m'dir (Çizim:27).

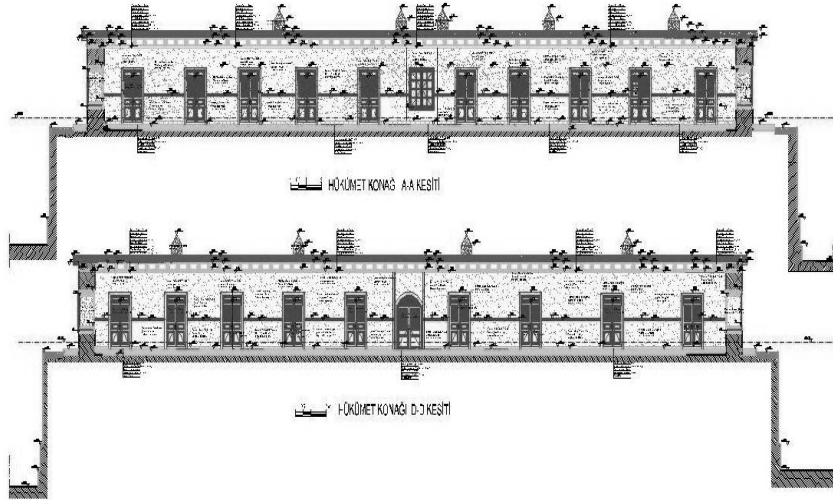
Çizim-18,19: Hükümet Konağı C-C ve B-B En Kesitleri (Ş. Öztürk)

Kerpiç; beden ve dış beden duvar yapımında iki ana iki kuzu ve üç ana, iç bölme duvarlarda ise bir ana iki kuzu şeklinde dönüşümlü olarak örülerek kullanılmıştır. İçerisine saman, kaya tuzu ve su ilave edilerek hazırlanan çamur hamuru bir hafta bekletildikten sonra, özel olarak hazırlanan kalıplar içerisine dökülerek güneşte kurutularak yapıda kullanılmıştır (Çizim:18-19).

Kerpiç yapımında kullanılan toprağın en önemli özelliği çorak olması, geçirimsiz olmasıdır. Kum kil oranının ideal olmasına özen gösterilir. Pratik olarak yapılan deneyde, toprak su ile karılıp çamur haline geldikten sonra iki el arasına alınarak sürtülerek yere doğru uzatılır. Uzayan çamur 0.05 m'den önce kopuyorsa çok kumlu, 0.05-0.10 m. arasında kopuyorsa ideal, 0.10 m'den daha uzun kopuyorsa kumunun az olduğu ustalar tarafından tespit edilir. Elekten geçirilen toprak içine yaklaşık bir metre küpe 10 kg. iri kaya tuzu, 30 kg. odun külü ve 25 kg. saman katılır. Belirlenen miktarlardaki toprak, odun külü ve saman kuru olarak homojen bir şekilde karıldıktan sonra harmanlanan karışımın içerisine yeteri miktarda temiz su ilave edilerek en az bir gün bekletilir

Suyu kendi içerisine çeken toprak karışımı daha sonra yalın ayakla birkaç kez çiğnenerek ezilir. Bu şekilde ezilen çamur kürek ile toplanarak yaklaşık iki gün toprak zemin üzerinde bekletilir. Böylece karışım içerisindeki iri kaya tuzu, saman ve odun külünün homojen bir şekilde dağılması sağlanır. Bu beklemeye çamurun "*mayalanması*" adı verilir. Çamurdan hafif kırmızı renkli sıvının akması çamurun sıva veya kerpiç yapımında kullanmaya elverişli olduğu ve uygulamada rötrenin az olduğu anlamını taşır.

Özenle hazırlanan çamur malzemesi, çamur sıva olarak, düz dam sıva yapımında veya özel ahşap kalıplar içerisine yerleştirilerek kerpiç yapımında kullanılır. Kerpicingi şekillenmesinde yer alan ahşap kalıpları 0.10x0.29x0.29 m. boyutlarında ise "*Tam Kerpiç*" ya da "*Ana Kerpiç*", 0.10x0.15x0.29 m. boyutlarında ise "*Yarım Kerpiç*" ya da "*Kuzu Kerpiç*" olarak adlandırılır. Daha küçük kerpiç parçalarına ise yörede "*Kret*" adı verilir.

Çizim-20,21: Hükümet Konağı A-A ve D-D Boy Kesitleri (Ş. Öztürk)

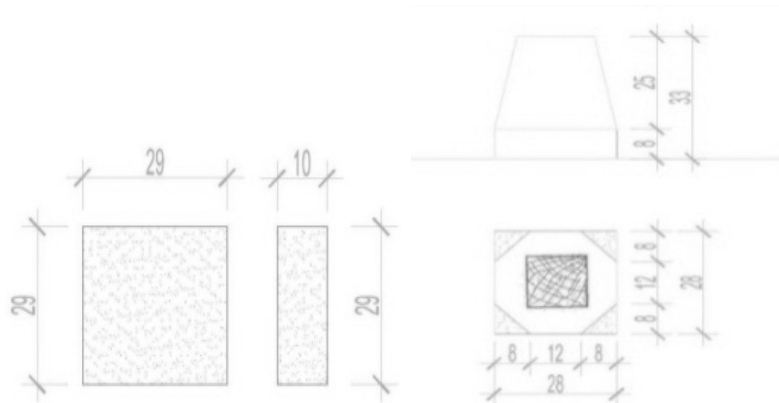
Bu şartlar altında hazırlanan kerpicing basınç mukavemetlerinin genellikle 10-15 kg/cm² arasında olduğu laboratuvar sonucunda tarafımızca tespit edilmiştir.

Yapının taş duvar imalat yapımında bağlayıcı olarak kireç harcı, kerpiç duvarlarında ise çamur harcı kullanılmıştır.

Yapının ana ve ara bölme kerpiç örgülü duvarlarının iç ve dış yüzeyleri rabis teli ile takviye edilerek çamur sıva ile sıvanmıştır (Çizim:13-23; Fotoğraf: 18,19).

Fotoğraf-18,19: Hükümet Konağı Kerpiç ve Kerpiç Paketleme Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Çizim-22,23: Hükümet Konağı Kerpiç ve Dikme Altlık Detayı (Ş. Öztürk)

7.PROJE UYGULAMALARI

7.1.Rölöve

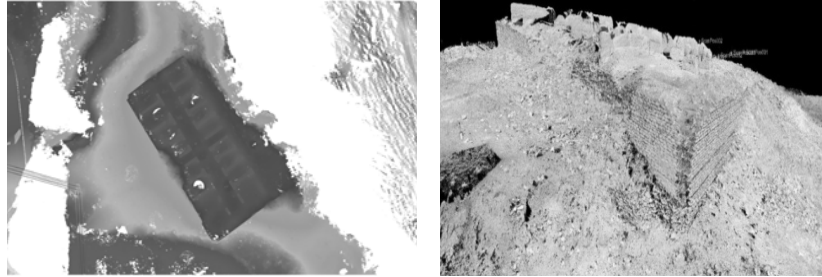
7.1.1.Belgeleme Çalışmaları

Belgeleme (rölöve) çalışmaları 11-13 Temmuz 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Mimari belgeleme/rölöve çalışmasını gerçekleştiren ekip; Canan İnce; Restorasyon Teknikeri, Ali İhsan Bozkurt; Restorasyon Teknikeri, Mevlüt Bozyel; Arkeolog, Şahabettin Öztürk; Dr. Mimar, Sanat Tarihçisi

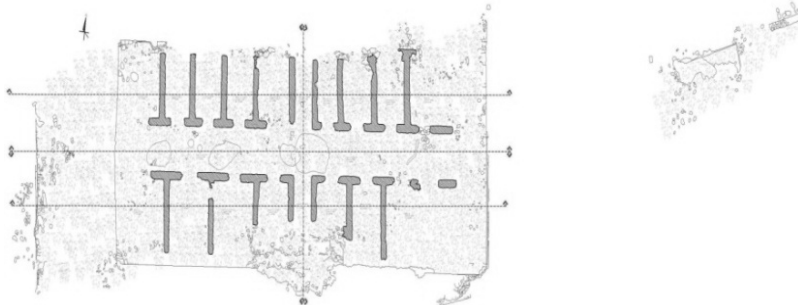
Fotoğraf-20: Eski Doğubayazıt Uydu Genel Görünüşü (2010)

Rölöve ölçüm alımlarında Riegl VZ 400 model 3 boyutlu(3B) lazer tarayıcı ve tarayıcıya kalibre edilmiş Nikon D700 fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Lazer tarayıcı lazer ışını gidiş geliş zaman aralığı ilkesine göre çalışmaktadır.

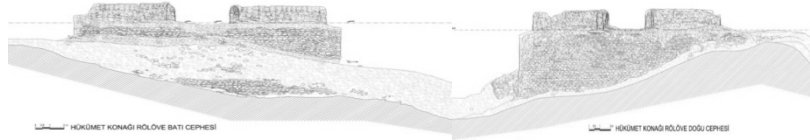

Çizim-24,25: Hükümet Konağı Lazer Tarama Nokta Bulutu Verisi

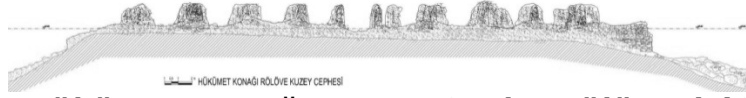
Elde edilen veriler RİSCAN programında işlendikten sonra pod dosyasına çevrilip ve gelen pod dosyası microstation aracılığı ile çizilmiştir (Çizim:24-36; Fotoğraf:20).

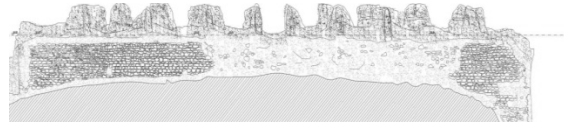
Çizim-26: Hükümet Konağı Rölöve Planı(Ş. Öztürk)

Çizim-27,28: Hükümet Konağı Doğu ve Batı Cephe Rölöveleri (Ş. Öztürk)

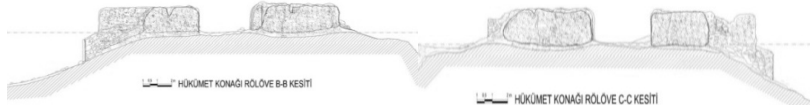
Çizim-29: Hükümet Konağı Kuzey Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk)

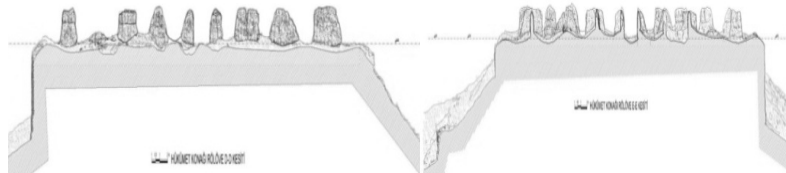
Çizim-30: Hükümet Konağı Güney Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk)

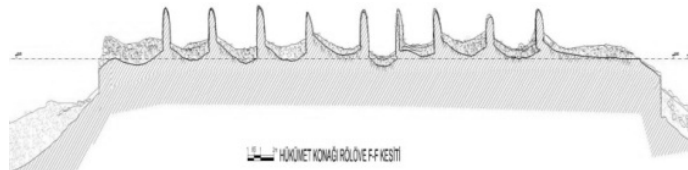
Çizim-31: Hükümet Konağı A-A Kesit Rölöveleri (Ş. Öztürk)

Çizim-32,33: Hükümet Konağı B-B ve C-C Kesit Rölövesi (Ş. Öztürk)

Çizim-34,35: Hükümet Konağı D-D ve E-E Kesit Rölöveleri (Ş. Öztürk)

Çizim-36: Hükümet Konağı F-F Kesit Rölövesi (Ş. Öztürk)

- 7.1.1.Rölöve Analitik Analiz Projesi
- 7.1.2.Rölöve Malzeme Analiz Projesi
- 7.1.3.Rölöve Hasar Analiz Projesi
- 7.2.Restitüsyon
 - 7.2.1.Mevcut Yapı Bölümleri (*Özgün Yapı Doku*)
 - 7.2.2.Mevcut Yapı İzleri İle Tamamlana Yapı Bölümleri
 - 7.2.3.Belgeler ve Yapı İzi İle Tamamlana Yapı Bölümleri
 - 7.2.4.Mimari Gereklilikle ve Yapı İzi İle Tamamlana Yapı Bölümleri
 - 7.2.5.Bölgedeki Yapılar İle Karşılaştırma Yapılarak Tamamlanan Yapı Bölümleri
- 7.3.Rekonstrüksiyon

- 7.3.1.Rekonstrüksiyon Projesi
- 7.4.Rapor ve Fotoğraf Albümü
- 7.4.1.Koruma Raporu
- 7.4.2.Fotoğraf Albümü (Ş. Öztürk, 2016: 1-69).

8.ONARIM ÇALIŞMALARI

Eski Doğubayazıt Hükümet Konağı'nın onarım çalışmaları, Ağrı Valiliği İl Özel İdaresi, Van Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, proje müellifi ve yüklenici firma teknik elemanları denetimleri ve eş güdüm işbirliği ile yapılmıştır.

Fotoğraf-21,22: Hükümet Konağı Güneydoğu Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

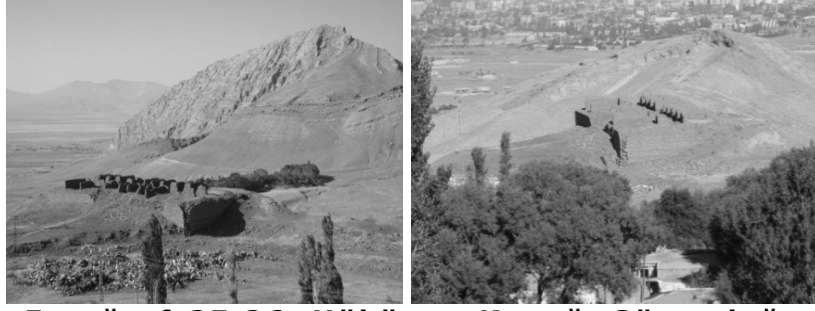
Yüklenici firma koruma raporu kapsamında yapı alanında can ve mal güvenliğini ve gerekli diğer önlemleri alarak çalışmaya başlamıştır.

Fotoğraf-23,24: Hükümet Konağı Kazısında Bulunan Mühür Görünüşleri (Ş. Öztürk)

İlk aşamada yapının iç ve beden duvarlarını dış yüzeylerinde şantiye şefi (mimar) ve arkeolog denetiminde temizlik ve araştırma kazısı yapmıştır.

Araştırma kazı çalışmalar uzman arkeologların denetiminde yaklaşık 1750 m³ hafriyat alan dışına elenerek taşınmıştır. Onarım çalışmalarında toprak malzeme yeniden kullanılmıştır (Fotoğraf: 21,22).

Fotoğraf-25,26: Hükümet Konağı Güneydoğu Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Yapılan araştırma ve temizlik çalışmalarında yapının ana koridorun güneybatı köşesinde metal son derece zarif envanter niteliğinde bir mühür bulunmuştur. 2 cm çapında yuvarlak formunda tutacaklı zarif mühür üzerinde düzenli bir kalp motifi içerisinde okunamayacak kadar tahrip olmuş Arapça yazı yer almaktadır (Fotoğraf: 23,24).

Kazı ve temizlik çalışmalarından sonra ortaya çıkan dış moloz taş beden duvarlarının derz onarımları ile eksik olan duvarlarının onarım yapılmıştır.

Fotoğraf-27: Hükümet Konağı Kazı Öncesi Koridor Görünüşü (Ş. Öztürk)

Moloz taş duvar yapım ve derz dolgu çalışmalarında hidrolik kireç harcı kullanılmıştır. Ayrıca, moloz taş duvar zemin kotları arazinin eğimine bağlı olarak kuzeye yükselerek devam ettiğinden kar ve yağmur sularını yapıdan uzaklaştırmak için drenaj çalışması yapılmıştır (Fotoğraf: 25-27).

Yapının giriş güney cephesinin orta bölümünde yer alan üç kollu bazal taştan inşa edilen merdiven basamakları projesine uygun bir şekilde yapılmıştır.

Fotoğraf-28,29: Hükümet Konağı Doğu Moloz Taş Duvar Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Fotoğraf-30,31: Hükümet Konağı Güneydoğu ve Batı Moloz Taş Duvar Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Fotoğraf-32,33: Hükümet Konağı Güneydoğu Moloz Taş Duvar Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Fotoğraf-34,35: Hükümet Konağı Kazı Sonrası Koridor Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Fotoğraf-36,37: Hükümet Konağı Kerpiç Duvar Yapım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kerpiç duvar yapım sırasında kapı, pencere ve niş açıklıklarında sonradan yerleştirilecek olan ahşap doğrama kasasını sağlam bir şekilde duvara sabitlemek için ahşap takozlar yerleştirilmiştir. Ahşap takozlar kerpiç duvarda karşılıklı ikişer adet duvar kalınlığı kadar 0.15x0.15 m. ölçülerinde ve duvar içerisine 0.50 m. ortadan yatay olarak yerleştirilmiştir.

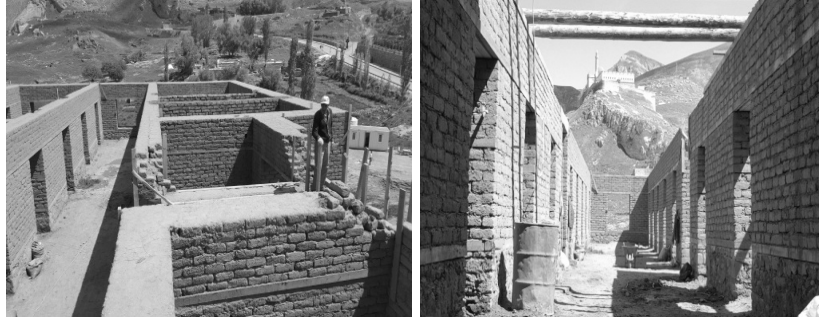

Fotoğraf-38,39: Hükümet Konağı Kerpiç Duvar Yapım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kerpiç duvar düşeyde yükselince, ahşap iş iskelesi ya da portatif ahşap yerel ustalar tarafından eşek olarak adlandırılan iskeleler üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Dış beden ve iç bölme duvarların düşeyde ve yatayda yapısal özelliklerini kaybeden bölümler, sağlam duvar bölümüne kadar sökülüştür.

Subasman seviyesinden, kapı, pencere ve dolap nişlerin alt ve üst kotlarına 0.15x0.15 m. çapında ahşap hatıllar yerleştirilerek kerpiç duvar çalışması yapılarak saçak kot seviyesine kadar kerpiç duvar örülmüştür (Fotoğraf: 28-45).

Fotoğraf-40,41: Hükümet Konağı Kerpiç Duvar Yapım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Yapının dört cephesinde saçaklar 0.35 m. dışarıya çıkıntı yaparak tüm mekânların üzerine kısa doğrultuda 0.40 m. aralıklar ile 0.25 m. çapındaki yuvarlak kirişler (*keran*) düzenli olarak tesviye edilerek yerleştirilmiştir.

Fotoğraf-42,43: Hükümet Konağı Kerpiç Duvar Yapım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Ahşap kirişlerin üzeri ahşap latalar ve sazlar (*kamış*) ile kapatılmıştır. Daha sonra odun külü, kırcom, kaya tuzu karışımından özel olarak hazırlanmış püsrük ve çamur sıva ile düz toprak dam akış yönüne doğru eğim verilerek tamamlanmıştır.

Fotoğraf-44,45: Hükümet Konağı Kerpiç Duvar Yapım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Fotoğraf-46,47: Hükümet Konağı Kerpiç Düz Toprak Dam Yapım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Hükümet Konağını oluşturan tüm kerpiç iç ve dış duvarların yüzeylerine rabis teli döşenerek, iki kattan oluşan çamur sıvanmıştır. Sıva üzeri içten kaya tuzu katkılı kireç ile badana yapılmıştır (Öztürk,2016: 99-103).

Ana koridor, bay ve bayan wc bölümleri ile giriş platformu zemin kaplaması yapı projesine bağlı kalarak, özgün bölümlerinde onarım diğer kısımlarda ise yeniden zemin kot tesviyesi yapılarak yonu taş kaplaması yapılmıştır (Fotoğraf: 46,47).

Fotoğraf-48: Hükümet Konağı Kazı Sonrası Koridor Özgün Yonu Taş Kaplama Görünüşü (Ş. Öztürk)

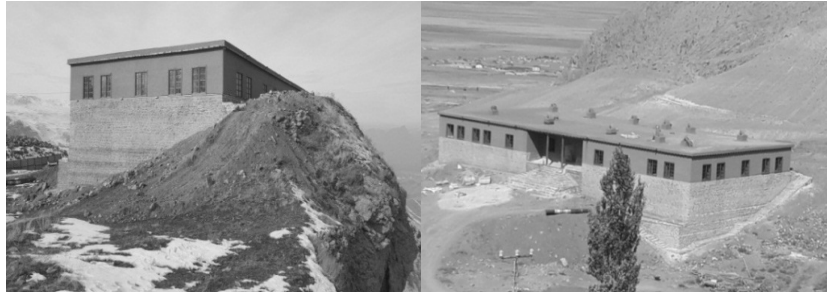
Diğer mekânların zeminleri ise kısa doğrultuda 0.05x010 m. dikdörtgen kesitli ahşap bölmeler arasına söndürülmüş kireç tortusu dökülerek ahşap kaplaması yapılmıştır. Kireç tortusunun dökülmesi bu alanda yılan, fare, akrep, tahtakurusu, böcek vb. haşereleri

yaşamasını engellemek için zorunluluk arz etmektedir. Kapı, pencere, dolap nişi, tavan kaplaması, duvar pervazları ile giriş korkulukları birinci kalite sarıçam ağacından imal edilmiştir.

**Fotoğraf-49,50: Hükümet Konağı Onarım Sonrası
Koridor Görünüşleri (Ş. Öztürk)**

Yapının iç ve dış elektrik, telefon, güvenlik, internet, su vb. tesisatları özel kanallar içerisinde koruma altına alınarak sıva üstü tesisat kullanılarak yapılmıştır (Fotoğraf: 48-51).

**Fotoğraf-51: Hükümet Konağı
Güneydoğu Onarım Sonrası
Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)**

**Fotoğraf-52: Hükümet Konağı
Kuzeydoğu Genel Görünüşü
(Ş. Öztürk)**

9.SONUÇ

Eski Doğubayazıt yerleşim alanı konum ve stratejik yapısından dolayı, eski çağlardan 1950'li yıllara kadar, birçok uygarlık tarafından kullanılmıştır. Her uygarlık dini, askeri ve sivil mimarlık eserleri ile eski Doğubayazıt yerleşim alanını Urartulardan Osmanlı'nın son dönemine kadar birçok dini, askeri ve sivil mimari yapı ile adeta süslemiştir. Kuşkusuz bu önemli kente hayat veren İshak Paşa Sarayı'nın rolü oldukça büyüktür.

İshak Paşa Sarayı'nın yerli ve yabancı turistleri için farklı alternatif tarihi yapıların olması ilçe kültür, ekonomi ve tanıtımı için önem arz etmektedir. Eski Doğubayazıt Hükümet Konağı, mimari formu, yapısal teknik ve malzeme özellikleri bakımından önem arz etmektedir.

Fotoğraf-53: Hükümet Konağı Kuzey Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)
Fotoğraf-54: Hükümet Konağı Güneydoğu Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

1926 ile 2005 yılları arasında biri onarılan eski Doğubayazıt'ta olmak üzere üç adet Hükümet Konağı inşa edilmiştir. Bu yapılardan onarılan eski Hükümet Konağı ve günümüz Hükümet Konağı dışındaki diğer yapı yıkılmıştır. Türkiye Cumhuriyet kuruluşunun hemen akabinde inşa edilen ve günümüzde onarılan eski Hükümet Konağı, Mimarlık Tarihi ve Sanat Tarihi meslek disiplinleri açısından önem arz etmektedir (Fotoğraf: 52-56).

Fotoğraf-55,56: Hükümet Konağı Güneydoğu ve Güney Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Onarımı tamamlanan Doğubayazıt Eski Hükümet Konağı, haftanın iki günü aktif olarak Doğubayazıt Kaymakamlık makamı olarak; diğer günlerde ise ilçenin tanıtımında rol alan birçok sanatsal ve kültürel faaliyetler için kullanılmaktadır. Böylece geçmişten ile bugün ve geleceğe mimari kültürün aktarılmasında önemli bir köprünün kurulmasına, yeni nesiller için kültürel birikimlerinin sürdürülmesine önemli kazanımlar sağlanmıştır.

10.KAYNAKÇA

İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi (1990). c. I, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Kars Müzesi. (2016). Doğubayazıt Eski Hükümet Konağı Kazı Çalışmaları Raporu.

Öztürk, Ş. (2016). Geleneksel Van Mimarisinde Kerpiç ve Batın Kullanım ve Yapım Teknikleri. *III. Ulusal Yapı Kongresi* (s. 99-103). Ankara.

Öztürk, Ş. (2016). Doğubayazıt Eski Hükümet Konağı Rölöve, Restitüsyon ve Rekonstrüksiyon Projeleri Koruma Raporu.

Tunç, B. & Aydın, H. (2017). Cumhuriyet Döneminde Doğubayazıt İlçesinin İdarî Yapısı ve Nüfusu (1923-1970). *Curr Res Soc Sci*, 3 (3), 132-142.

Tutar H., Editör (2013). Ağrı'nın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları.